

התעשייה

1. קווי ההתפתחות העיקריים

מגמת הירידה בתפוקה התעשייתית, מגמה שאפיינה את שנת 1966 נתחלפה באמצע 1967 במגמת עלייה — עלייה המבטאת יציאה מן השפל שפקד את התעשייה בתקופת המיתון. האטה בגידול התפוקה התעשייתית הסתמנה כבר ב־1965 וירידה תלולה בתפוקה שהחלה ברביע הראשון של 1966, הורידה את רמתה מפברואר עד דצמבר 1966 ב־16 אחוזים. במחצית הראשונה של 1967 נפסקה ירידת התפוקה, והיא נשארה ברמה הנמוכה אליה הגיעה בסוף 1966. התפוקה התעשייתית שבה ועלתה במחצית השנייה של 1967 במהירות רבה, והודות לעלייה זו, היתה רמתה בסוף 1967 גבוהה ב־20 אחוזים מבראשית השנה, וב־2 אחוזים מרמתה בנקודת השיא אליה הגיעה בחודש פברואר 1966. חרף העלייה הרבה במרוצת השנה היה ערך התפוקה הריאלית בתעשייה ב־1967 נמוך בממוצע שנתי ב־3 אחוזים וערך התוצר הריאלי נמוך ב־4.3 אחוזים מערכם ב־1966. כמחצית מירידה זו נגרמה במישרין ע"י ההפרעות לייצור התקין שגרמה המלחמה בחודש יוני.

ירידת התפוקה בסוף 1965 ובראשית 1966 התחילה בענפים המייצרים תשומות להשקעה ולבנייה. תפוקתם ירדה לאחר שכתוצאה מקצב השקעה גבוה בשנים הקודמות והאטה בקצב גידול הביקוש, גדל מלאי ההון יותר משגדל הביקוש, כך שנוצר מלאי הון בלתי מועסק — הן בבנייה למגורים והן בענפי משק שונים. עודף הון זה השפיע על הקטנת ההשקעה בבנייה ובענפי משק אחרים.

במרוצת שנת 1966 התפשטה ירידת התפוקה גם לענפים המייצרים מוצרי צריכה בני קיימא, ולקראת סוף השנה קטנה גם תפוקתם של ענפים המייצרים מוצרים לצריכה שוטפת. תפוקתם של רוב ענפי התעשייה נמצאה איפוא בסוף 1966 במגמת ירידה. אולם התמונה השתנתה במקצת ב־1967. תפוקת הענפים המייצרים לבנייה ולהשקעות המשיכה לרדת עד אמצע 1967, אולם בחלק גדול מהענפים המייצרים מוצרי צריכה חל מפנה, ותפוקתם נשארה יציבה בשליש הראשון של 1967, או אף עלתה במקצת בתקופה זו.

מלחמת ששת הימים גרמה להדגשת המפנה שחל במגמת התפוקה בשני אופנים: מצד אחד, הביאה ירידת התפוקה שנגרמה ע"י המלחמה בחודש יוני, להעמקת נקודת השפל, ואולי גם להעתקתה מסוף 1966 לאמצע 1967. מצד שני, גרמה המלחמה — במישרין ובעקיפין להגדלה רבה בביקוש למוצרים תעשייתיים, ובכך חיזקה את מגמת העלייה בתפוקה במחצית השנייה של 1967. עליית התפוקה במחצית השנייה של 1967, הקיפה כמעט את כל ענפי התעשייה. הגורם הבולט ביותר לעליית התפוקה היה גידול הביקוש של הסקטור הציבורי, ובעיקר של מערכת הביטחון, בשל התרחבות צורכי הביטחון בתקופת המלחמה ואחריה. כחצי מכלל גידול התפוקה התעשייתית במחצית השנייה של 1967 נובע מגידול ביקוש זה. גורם חשוב אחר היה גידול הביקוש למוצרי צריכה. גידול זה הושפע מעליית ההכנסות עקב המימון הגירעוני של הממשלה, מההרחבה

השינויים בתפוקה ובתשומה של גורמי הייצור, 1961 עד 1967

(אחוזים)

העלייה או הירידה (-) לעומת התקופה המקבילה בשנה הקודמת								
דצמבר 1967	ממוצע שנתי							
	1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
20.4	-3.0	1.8	9.9	15.0	15.5	13.4	16.7	התפוקה הריאלית
5.4	-5.4	-1.9	1.5	5.2	7.5	8.3	12.5	מספר השכירים
6.6	-5.5	-2.4	0.6	5.3	7.4	7.8	12.9	מספר עובדי הייצור
								מספר ימי העבודה של
7.8	-8.3	-2.9	0.6	7.1	9.0	7.6	13.2	עובדי הייצור
..	-22.1	-25.5	-12.2	12.8	17.7	7.9	20.9	ההשקעה הריאלית
1.7	2.4	6.2	9.4	11.8	14.5	12.1	11.0	מלאי ההון הגולמי הריאלי **
11.7	4.4	2.9	9.3	7.4	6.0	5.4	3.1	התפוקה ליום עבודה
18.4	-6.5	-5.9	0.5	2.9	0.9	1.2	5.1	התפוקה ליחידת הון
14.2	-0.3	-0.7	6.0	5.7	4.1	3.9	3.7	השינוי בפריון גורמי הייצור
*2.2	5.4	16.1	14.2	10.2	11.1	11.3	8.2	שכר עבודה יומי לפועל
..	3.1	18.9	12.7	13.3	21.1	19.6	19.4	היצוא (דולר, פו"ב)
0.6	1.9	4.4	4.0	0.9	3.8	10.5	5.8	המחירים בשוק המקומי

* רביע אחרון של 1967, בהשוואה לרביע אחרון של 1966.

** בתחילת השנה, לצורכי חישוב הפריון.

המקורות: לנתוני הלוח מפורטים בנספח, הקרה 1.

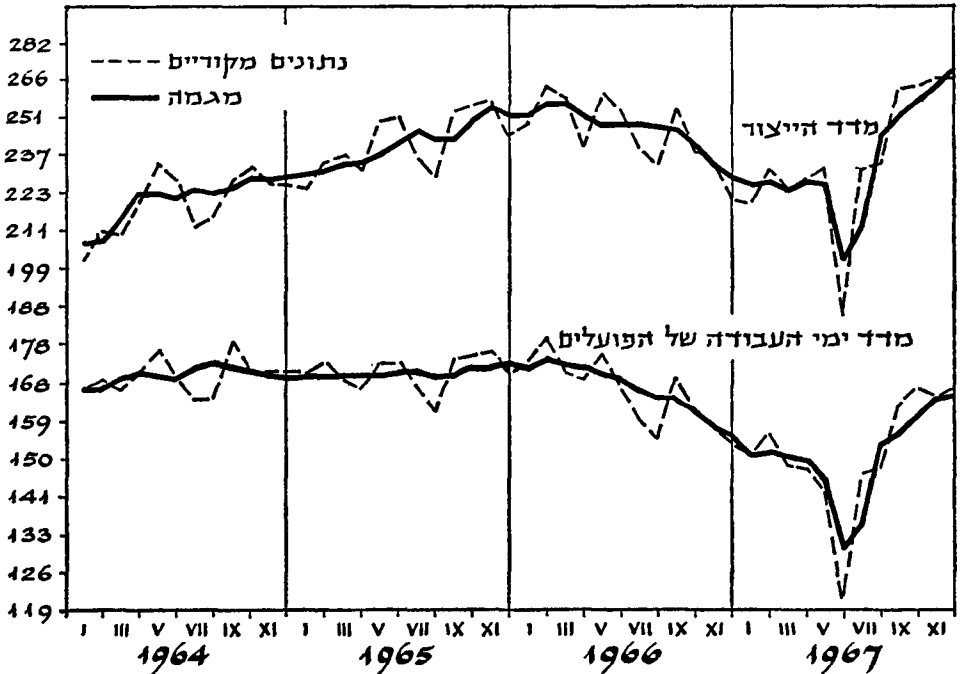
המוניטארית הרבה שחלה במרוצת השנה, ומשינויים שחלו בציפיות בעקבות המלחמה והתחלת היציאה מהשפל. ההשקעות והבנייה האזרחית במשק עלו בקצב איטי במחצית השנייה של 1967, כך שהשפעתן על גידול התפוקה היתה קטנה יחסית לשני הגורמים הראשונים שנוכרו.

מספר המועסקים בתעשייה ב-1967 היה נמוך ממספרם ב-1966 ב-5 אחוזים בממוצע. לעומת זאת, עלה מספר זה בשיעור 5 אחוזים מראשית השנה לסופה. שלא כבתפוקה — שבה הושגה יציבות — נמשכה ירידת מספר המועסקים בתעשייה גם בחודשים הראשונים של 1967, אם כי בקצב איטי מקצב הירידה בסוף 1966. כב-1966 לוותה גם ירידה זו בירידה קטנה של מספר ימי העבודה למועסק. ירידה גדולה בתעסוקה חלה בחודש יוני בשל הגיוס הכללי, אך כבר בחודש יולי חזרה זו לרמה שהיתה בה לפני המלחמה, ומחודש יולי ואילך המשיך מספר המועסקים לגדול בשיעור ממוצע של אחוז אחד לחודש. עליית מספר המועסקים לוותה בעלייה של מספר ימי העבודה למועסק, למרות ששירות המילואים הורחב במידה ניכרת בהשוואה לתקופה שקדמה למלחמה.

חרף גידולה המהיר במחצית השנייה של 1967, לא חזרה רמת התעסוקה בתעשייה לרמת השיא שלה במארכ 1966, ובסוף 1967 היא היתה עדיין נמוכה משיא זה ב-4 אחוזים בערך. קיומו של כוח עבודה שנפלט מהתעשייה בתקופת השפל וטרם נקלט בה שוב, בתוספת הגידול הטבעי של כוח העבודה של המשק, מסירים, לכאורה, מגבלות של כוח עבודה מעל הרחבה נוספת של התפוקה התעשייתית. ברם, ראוי לציין, שהנתונים על התעסוקה בתעשייה אינם מתחשבים ברמה המקצועית של העובדים. נראה, כי נקלטו מחדש בתעשייה בעיקר עובדים מקצועיים, ואילו אלה שלא נקלטו

מדד הייצור התעשייתי ומדד ימי העבודה, 1964 עד 1967

(100=1958)

כיוול חצי לוגריתמי.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הם בעיקר פועלים בלתי מקצועיים. על התפתחות זו מעידים גם רישומי המובטלים בלשכות התעסוקה, המגלים, כי בד בבד עם ירידת מספר המובטלים במחצית השנייה של 1967, ירד חלקם של פועלי התעשייה המקצועיים בכלל המובטלים. ראוי גם לציין, כי בסוף 1967 הסתמן מחסור בכוח אדם מקצועי בכמה ענפים — בעיקר: מתכת חשמל ואלקטרוניקה¹, שהחל משפיע על אפשרות הרחבתם המהירה של ענפים אלה.

השכר לשעת עבודה עלה במשך 1967 ב-2 אחוזים. בממוצע הוא היה גבוה ב-5.4 אחוזים מב-1966, בשל העלייה שחלה בו במרוצת 1966. יציבות השכר ב-1967 לאחר שנים אחדות של עלייה מהירה ורצופה היא תוצאה ברורה של השפל הכלכלי. אי ירידתו של השכר למרות השפל היא תוצאה של היקבעותו במסגרת מוסדית — מסגרת שמגיבה באיטיות על תנודות השוק, ויש בה קשיחות לשינויים כלפי מטה.

השוואת ירידת התוצר התעשייתי — בשיעור 4.3 אחוזים — לירידת תשומת העבודה — בשיעור 8.3 אחוזים — מעלה, כי התפוקה ליום עבודה עלתה בממוצע ב-4.4 אחוזים. זה שיעור גידול גבוה מב-1966, אך נמוך משיעורי הגידול ב-4 השנים שקדמו לה (ראה לוח י"ב-1). את הנמכתו של שיעור גידול זה גרמה בעיקר ירידת התפוקה לעובד במחצית השנייה של 1966. ב-1967 עצמה,

¹ גם מערכת הביטחון קלטה ב-1967 עובדים בעלי מקצועות אלה, ועובדים אלה אינם נכללים בנתונים על גידול התעסוקה.

לוח י"ב-2

השינויים בתפוקה ובתשומת העבודה בין פרקי זמן נבחרים, 1966 ו-1967

(אחוזים)

התפוקה	התפוקה הגולמית הריאלית	ימי עבודה של הפועלים	תפוקה ליום עבודה	מספר השכירים	מספר עובדי ייצור	ימי עבודה לפועל
מפברואר 1966 עד דצמבר 1966	-16	-14	-2	-9	-10	-5
מדצמבר 1966 עד אפריל 1967	3	-4	7	-3	-3	-1
מאפריל 1967 עד דצמבר 1967	17	12	4	9	10	2
מדצמבר 1965 עד דצמבר 1967	9	-3	12	-4	-4	1

מקור: מחשב עליפי מררי התעשייה, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

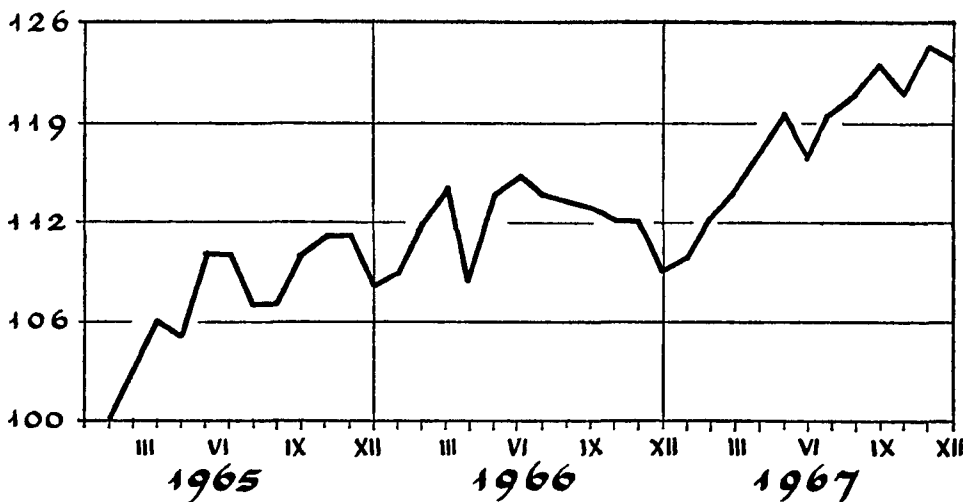
עלתה התפוקה ליום עבודה—מראשית השנה לסופה—ב־12 אחוזים בערך—הגידול המהיר ביותר בעשור האחרון (ראה גם דיאגרמה י"ב-2).

ההבדל בין השינוי הממוצע לבין השינוי מתחילת השנה לסופה בולט עוד הרבה יותר במדידת

דיאגרמה י"ב-2

מדד התפוקה ליום עבודה בתעשייה, 1965 עד 1967

(ינואר 1965=100)

כיוול חצי לוגריתמי.

המקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

פריון גורמי הייצור.¹ בממוצע לא השתנה כמעט פריון זה (לפי החישוב ירד ב-0.3 אחוז), אולם מראשית השנה לסופה הוא עלה ב-14 אחוזים. יצויין, כי שינויים בפריון גורמי הייצור הנמדד, בזמן הקצר, משקפים בעיקר שינויים בניצולת. ואמנם, בין הגורמים לעליית פריון גורמי הייצור הנמדד, אפשר למנות שלושה גורמים עיקריים הקשורים בשינויים בניצולת:

(1) פיגור בהקטנת תשומת העבודה אחרי הקטנת התפוקה — פיגור זה, המושפע בין השאר מהקשיים הכרוכים בפיטורי עובדים, התבטא ב-1966 בכך שתשומת העבודה פחתה ביתר איטיות משפחתה התפוקה — דבר שהקטין אז את הפריון. במחצית הראשונה של 1967 התבטא הפיגור בכך שתשומת העבודה המשיכה לקטון, בזמן שתפוקת התעשייה עלתה במקצת — כך שהפריון הנמדד גדל.

(2) הגדלת ניצולת כוח העבודה — גורם זה פעל בעיקר במחצית השניה של השנה, כשהתפוקה חזרה לגדול, והמפעלים יכלו לנצל במלואו כוח עבודה, שבזמן השפל לא רצו או לא יכלו להקטין, למרות שהיה מובטל חלקית.

(3) הגדלת ניצולת ההון.

רמת המחירים הממוצעת של תפוקת התעשייה היתה גבוהה ב-1967 ב-1.9 אחוז מרמת המחירים הממוצעת ב-1966. אולם, עלייה זו — רובה ככולה — נובעת מעליית מחירי התפוקה במשך 1966. בשנת 1967 עצמה היתה רמת המחירים יציבה ובין דצמבר 1966 וספטמבר 1967 אף ירדה באחוז אחד בקירוב. לקראת סוף השנה חזרו ועלו המחירים, כשעיקר העלייה התרכז בחודש דצמבר לאחר הפיחות מנובמבר. בשל עלייה זו היתה רמת המחירים של תפוקת התעשייה בסוף 1967 גבוהה בחצי אחוז בערך מרמתם בסוף 1966.

אין בידינו הסבר כולל ומקיף לשאלה מדוע לא ירדו כמעט המחירים, גם בענפים שתפוקתם ירדה בתלילות. אולם, ניתן לציין כמה הסברים חלקיים:

1. העלייה הרבה בהוצאות הייצור — בעיקר הוצאות לשכר עבודה — שחלה ב-1966, היתה גורמת לעליית מחירים ללא השפל, והירידה בביקוש השפיעה אמנם על המחירים בכך שמנעה את עלייתם.

2. בחלק מהענפים נקבעים מחירים שלא בדרך של תחרות.

3. חלק מירידת המחירים מתבטא בהטבת תנאי הקנייה והמדד אינו משקף אותו, כנראה, במלואו.

גידול היצוא התעשייתי הואט מגידול בשיעור 19 אחוזים בשנת 1966, לגידול בשיעור 3 אחוזים בלבד ב-1967. עיקרה של ההאטה הוא תוצאה של ירידה בשיעור 4 אחוזים ביצוא היהלומים — יצוא אשר ב-1966 גדל ב-25 אחוזים. ירידת יצוא היהלומים נגרמה בשל קפאון שהשתרר בשוקי היהלומים בעולם, לאחר שנתיים של גיאות. הייצוא התעשייתי פרט ליהלומים עלה ב-1967 ב-9 אחוזים בהשוואה ל-14 אחוזים ב-1966.

מחירי היצוא ב-1967 היו נמוכים באחוז אחד בערך ממחירי 1966. היתה זו תוצאה של עלייה ב-2 אחוזים — בממוצע שנתי — במחירי היהלומים, וירידה במחיריהם של כמה מוצרי תעשייה אחרים — בעיקר מחצבים.

גידול היצוא במונחים של ערך מוסף היה גבוה במקצת משיעור הגידול של היצוא ברוטו.

¹ השינוי בפריון גורמי הייצור, הוא אותו חלק של השינוי בתפוקה שאינו מוסבר ע"י שינויים בתשומות. כדי למדוד את "השינוי הנקי" בפריון, יש להשוות את השינוי בתפוקה עם השינויים שחלו בפועל בשימוש בתשומות. נתונים על השימוש בתשומות אינם בנמצא והאינדיקטורים המשמשים למדידת השינויים בתשומות מודדים שינויים במלאי התשומות, מבלי להתחשב במידה מספקת בשינויים שחלו בשיעורי הניצולת של מלאים אלה. (הדבר אמור בעיקר לגבי תשומת ההון, אך במידה מסוימת הוא תופס גם לגבי מדידת תשומת העבודה). משום כך, השינוי הנמדד בפריון כולל מלבד השינוי "הנקי" בפריון גם שינויים בשיעורי הניצולת של גורמי הייצור.

הדבר מוסבר בעיקר על ידי ירידת משקלם ביצוא של היהלומים — שהם בעלי ערך מוסף נמוך. התפתחות היצוא ב־1967 הושפעה מכמה גורמים שפעלו עליה בכיוונים מנוגדים. מצד אחד פעלו מספר גורמים בכיוון להגדלת כדאיות היצוא: מבחינת הוצאות הייצור, היתה ב־1967 שנה של יציבות בשכר בעוד שבשנים הקודמות עלו ההוצאות לשכר בקצב מהיר; מבחינת אפשרויות השיווק, המשיך השוק המקומי להצטמצם; ומבחינת התמורה לתפוקה, נשארה רמת המחירים המקומיים ללא שינוי, בעוד שהתמורה ליצוא עלתה עקב הגדלה ניכרת של תמריצי היצוא. מצד שני, היתה לשני גורמים אחרים השפעה מצמצמת על היצוא. הכוונה היא למלחמת ששת הימים, ולהאטה שחלה בהתרחבות הסחר הבינלאומי ב־1967.

המלחמה מנעה יצוא בסדר גודל של כ־5 אחוזים מכלל היצוא התעשייתי פרט ליהלומים, בגרמה הפרעות בייצור וביצוא בכמה ענפים, ובגררה צמצום הסחר עם ארצות מזרח אירופה. ההאטה בהתרחבות הסחר הבינלאומי גרמה את הירידה ביצוא היהלומים, אך השפיעה גם על שאר היצוא התעשייתי. קשה להעריך באופן כמותי גודלה של השפעה זו, אך נראה שהיה בה כדי לקזז את השפעתם של הגורמים המסייעים להגדלת היצוא, שכן בניכוי השפעת המלחמה, גדל היצוא התעשייתי פרט ליהלומים ב־1967 בדומה לגידולו ב־1966.

ההשקעה הגולמית הריאלית בתעשייה קטנה ב־1967 ב־22 אחוזים. היה זה המשך למגמה שהחלה בהאטה בגידול ההשקעות ב־1964 ונמשכה בירידתן החל ב־1965. אף שתהליך הירידה החל לפני המיתון, הוא הומרץ על ידי השפל, הן בשל הצטברות כושר ייצור בלתי מנוצל, והן בשל הציפיות להמשך השפל. הטבת תנאי ההשקעה באמצעות החוק לעידוד השקעות הון והגדלת המימון הממשלתי לא הצליחו לעצור את הירידה בהשקעות ב־1967. על התפתחות ההשקעות בתעשייה במרוצת השנה אין נתונים מפורטים, ועל כן ניתן לקבוע אם הגידול שהסתמן בהשקעות במחצית השנייה של 1967 מהווה רק פיצוי על ירידת ההשקעות בתקופת המלחמה, או שיש בו משום מפנה במגמה.

הירידה בהשקעות בתעשייה האיטה שוב — זו השנה החמישית ברציפות — את גידול מלאי ההון הגולמי הריאלי. מלאי ההון גדל ב־1967 בפחות מ־2 אחוזים. גידול איטי זה של מלאי ההון לא היווה מכשול בפני הרחבה מהירה של הייצור במחצית השנייה של 1967, בגלל עודף כושר הייצור, שהצטבר בתעשייה בשנות השפל. אולם, עלייתה המהירה של רמת הייצור התעשייתי ב־1967 כבר הביאה לניצול חלק של עודף זה.

2. התפוקה

ערך התפוקה הגולמית הריאלית בתעשייה, היה נמוך ב־1967 ב־3.0 אחוזים מערכה ב־1966. התוצר הגולמי הריאלי ירד בשיעור גדול יותר: 4.3 אחוזים.¹ ההפרש בין שני שיעורי הירידה מוסבר — כב־1966 — בכך, ששיעור הערך המוסף במעט הענפים שתפוקתם ב־1967 היתה גבוהה מ־1966 הוא נמוך, בדרך־כלל, ולעומת זאת מצויים בין הענפים שתפוקתם ירדה בשיעורים ניכרים, ענפים בעלי שיעור ערך מוסף גבוה.

ההשוואה על בסיס ממוצעים שנתיים, אינה משקפת את ההתפתחויות שחלו למעשה ב־1966 וב־1967, בשל השינויים הקיצוניים שחלו במגמת התפוקה, בתוך שנים אלה. כדי לקבל תמונה שלימה על שינויים אלה, יש להתחיל את הדיון בהתפתחויות שחלו בשנת 1965.

החל ב־1965 חל צמצום בפעילות ענף הבנייה וקטן היקף ההשקעות האחרות במשק. הדבר

¹ השינוי בתוצר התעשייתי חושב על ידי שקלול מדדי הייצור של ענפי המשנה במשקלי הערך המוסף המפקדי של ענפים אלה, על־פי נתונים מוקדמים ממפקד התעשייה והמלאכה 1965. חישוב השינוי בתפוקה נעשה על ידי שקלול אותם מדדי ייצור במשקלי תפוקות הענפים על פי אותו מקור.

בלוח י"ב-4 ובדיאגרמה י"ב-3). הירידה לא היתה מידית, היא היתה מתונה למדי במרוצת 1966, ונעשתה תלולה יותר בסוף אותה שנה. דבר זה מוסבר במשך הייצור הארוך המאפיין את ענף הבנייה. בשל תכונה זו לא חל צמצום בגמר בנייה עד סוף 1966, בעוד שהתחלות הבנייה קטנו כבר מראשית 1965. בהתאם לכך ירד בתחילה הביקוש לענפים המייצרים תשומות לשלבי התחלת הבניה: מחצבות, מוצרי חימר וסיד וכן מלט ומוצרי; ובהדרגה, הצטמצם גם הביקוש לתשומות הנצרכות בשלבי הבנייה הסופיים, כמו: נגרות בניין, מוצרי מתכת מבניים, קרמיקה סניטרית, זכוכית, התקנה חשמלית וכד'.

עיקר הירידה בענפים המייצרים תשומות להשקעה, פרט לבנייה, החל קצת יותר מאוחר — ברביע הראשון של 1966, אולם קצב הירידה היה מהיר יותר מקצב ירידתם של הענפים המייצרים תשומות לבנייה.

לוח י"ב-3

התפוקה הגולמית בתעשייה לפי הענף, 1964 עד 1967

הענף	1966/67 *	העלייה או הירידה (-) הריאלית ** לעומת השנה הקודמת			
		1967	1966	1965	1964
	מחירים שוטפים				
	(מיליוני ל"י)				
				(אחוזים)	
מכרות ומחצבים	167	27.5	24.6	2.6	-5.9
מזון	1,360	14.6	4.6	6.5	5.3
טקסטיל	635	24.3	10.2	4.2	-5.2
הלבשה	213	18.1	24.5	5.6	-2.3
עץ ונגרות	371	19.8	17.3	1.8	-6.3
גייר, הדפסה והוצאה לאור	321	16.9	7.5	8.4	11.2
עור ומוצרי	96	11.2	11.3	-2.4	-11.7
גומי ופלסטיקה	112	30.7	10.5	9.8	-3.3
צמיגים	59	13.3	11.0	-4.5	5.0
מוצרים כימיים	325	18.1	17.8	8.9	3.0
זיקוק דלקים	243	12.7	13.6	16.0	9.0
מינרלים אל מתכתיים	322	4.3	6.2	-7.6	-26.0
יהלומים	525	3.0	7.7	11.2	-6.1
מתכת בסיסית	171	12.3	8.1	-7.0	-16.7
מוצרי מתכת	440	22.6	5.4	-4.6	-16.3
מכונות וציוד חשמלי	234	12.6	9.6	-1.7	-8.9
ציוד לבית ושונות	265	2.9	6.1	-13.4	-7.0
כלי הובלה	378	1.7	4.6	-12.9	-2.6
סך הכול	6,237	15.0	9.9	1.8	-3.0

* תפוקה במחירי גורמי הייצור על-פי נתונים מוקדמים של סקר התעשייה והמלאכה 1966/67. אומדן התפוקה בשנה הקלנדרית 1967 ראה בנספח, לוח ג' י"ב-1.

** שיעורי שינוי בשנת 1964 חושבו על פי נתוני סקרי התעשייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; שיעורי השינוי בשנים 1965—1967 חושבו על פי מדרי הייצור של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אופן החישובים מוסבר בנספח, הערה 2.

לוח י"ב-4

שיעורי השינוי בתפוקה התעשייתית והשתנותם, לפי חצאי שנים, 1965 עד 1967

העלייה או הירידה (-) בשיעור השינוי מחצית שנה לעומת מחצית שנה					שיעורי העלייה או הירידה (-) הראלית (באחוזים)						משקל הענף/הייצור הכלכלי בתפוקה	הענף/הייצור הכלכלי
1967 II לעומת 1967 I	1967 I לעומת 1966 II	1966 II לעומת 1966 I	1966 I לעומת 1965 II	1965 II לעומת 1965 I	ינואר 68 לעומת יולי 67	יולי *67 לעומת ינואר 67	ינואר 67 לעומת יולי 66	יולי 66 לעומת ינואר 66	ינואר 66 לעומת יולי 65	יולי 65 לעומת ינואר 65		
(5)-(6) =(11)	(4)-(5) =(10)	(3)-(4) =(9)	(2)-(3) =(8)	(1)-(2) =(7)	(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)		

א. לפי ענפי הייצור

19	-23	28	-36	14	8	-11	12	-16	20	6	2.7	מכרות ומחצבים
-14	12	-13	16	-19	-5	9	-3	10	-6	13	21.6	מזון
18	31	-15	-13	4	30	12	-19	-4	9	5	11.2	טקסטיל
-3	26	-35	9	-1	5	8	-18	17	8	9	3.4	הלבשה
28	7	-12	0	-13	23	-5	-12	0	0	13	6.2	עץ ונגרות
9	16	-14	1	5	17	8	-8	6	5	0	2.0	נייר ומוצריו
9	4	-10	9	-2	13	4	0	10	1	3	3.0	הדפסה והוצאה לאור
3	32	1	-36	28	17	14	-18	-19	17	-11	1.8	עור והנעלה
20	24	-17	-4	3	30	10	-14	3	7	4	3.0	גומי ופלסטיקה

כימייה ונפט	9.0	11	5	2	-12	20	15	-6	-3	-14	32	-5
מינרלים אל-מתכתיים	5.0	4	2	-6	-19	-32	45	-2	-8	-13	-13	77
יהלומים	6.4	1	18	14	-3	4	-7	17	-4	-17	7	-11
מתכת בסיסית	3.2	13	5	-21	-2	-18	39	-8	-26	19	-16	57
מוצרי מתכת	6.9	2	4	-6	-14	-12	25	2	-10	-8	2	37
מכוונות	3.9	8	-3	-20	-3	-10	39	-11	-17	17	-7	49
ציוד חשמלי	2.9	10	-1	6	-22	-11	28	-11	7	-28	11	39
כלי הובלה	6.7	..	..	-17	-15	13	25	..	..	2	28	12
שונות	1.1	..	..	-14	5	3	29	..	..	19	-2	26
ב. לפי הייעוד הכלכלי העיקרי **												
השקעה	14.2	5	5	-18	-3	-7	40	0	-23	15	-4	47
בנייה	11.0	9	-1	-5	-19	-19	49	-10	-4	-14	0	68
מוצרים בני קיימא	11.4	0	5	-8	-19	14	34	5	-13	-11	33	20
צריכה שוטפת	44.0	7	3	3	-8	13	3	-4	0	-11	21	-10
כל התעשייה	100.0	7	4	-2	-10	2	17	-3	-6	-8	12	15

* יולי 1967 = ממוצע החודשים מאי ויולי 1967.

** פירוט מלא של הענפים אשר נכללו בכל אחד מן הייעודים, ראה בנספח, הערה 3.

ה מקור : מדרי הייצור של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. במיון לפי ענפי הייצור : מדרי ייצור מנוכי עונתיות. במיון לפי הייעוד הכלכלי : מדרים ללא ניכוי עונתיות.

נבע מהצטברות מלאי הון בלתי מנוצל — בעיקר בתחום הבנייה למגורים, אך גם בענפי משק אחרים — מחד גיסא, ומהאטת גידול האוכלוסייה בעקבות הקטנת העלייה מאידך גיסא. התפתחות זו השפיעה על התעשייה, שכן כחמישית מתפוקתה מיועדת לתשומות בבנייה ובהשקעות אחרות. ירידת התפוקה החלה בענפים המייצרים תשומות לבנייה, כבר ברביע האחרון של 1965 (עיין במרוצת 1966 התפשט צמצום הביקוש ובעקבותיו צמצום התפוקה לענפים המייצרים מוצרי צריכה. זאת — בעקבות הגידול באבטלה והירידה בהכנסות עם צמצום הפעילות הכלכלית של המשק. הושפעו בעיקר מוצרי צריכה בני קיימא, שתפוקתם החלה לרדת במתינות בסוף הרביע הראשון של 1966, וקצב ירידתה הוחש ברביע האחרון של 1966. תפוקתם של מוצרים לצריכה שוטפת החלה לקטון רק במחצית השנייה של 1966, לאחר שבמחצית הראשונה עדיין המשיכה לגדול. נראה, כי לפחות חלק מהתפתחות זו יש לזקוף להשפעות עונתיות הגורמות לעליית תפוקתם של מוצרי צריכה שוטפת במחצית הראשונה של כל שנה ולירידתה במחצית השנייה של השנה.

ירידת התפוקה התעשייתית נפסקה בראשית 1967. ההתייצבות לא היתה משותפת לכל ענפי התעשייה. תפוקת הענפים שעיקר תוצרתם מיועדת לבנייה ולהשקעות: ענפי המתכת, העץ, המכונות והציוד חשמלי, המינרלים האל מתכתיים וכלי ההובלה — המשיכה לרדת עד יוני 1967 בקצב דומה לקצב ירידתה במחצית השנייה של 1966. ההתייצבות הושגה בשל הפסקת ירידת התפוקה בענפים טקסטיל, גומי ופלסטיקה, כימיה ויהלומים, והתחלפות מגמת הירידה במגמת עלייה בענפים נייר ומוצריו והלבשה. אף כי חלק מהענפים שגרמו את ההתייצבות הגדילו את יצואם ב-1967, אין לראות בכך את ההסבר העיקרי להפסקת הירידה בתפוקתם במחצית הראשונה של 1967; שכן תוספת היצוא של ענפים אלה באותה תקופה היתה קטנה ביחס לגודל תפוקתם וביחס לשיעורי הירידה בתפוקתם במחצית השנייה של 1966.

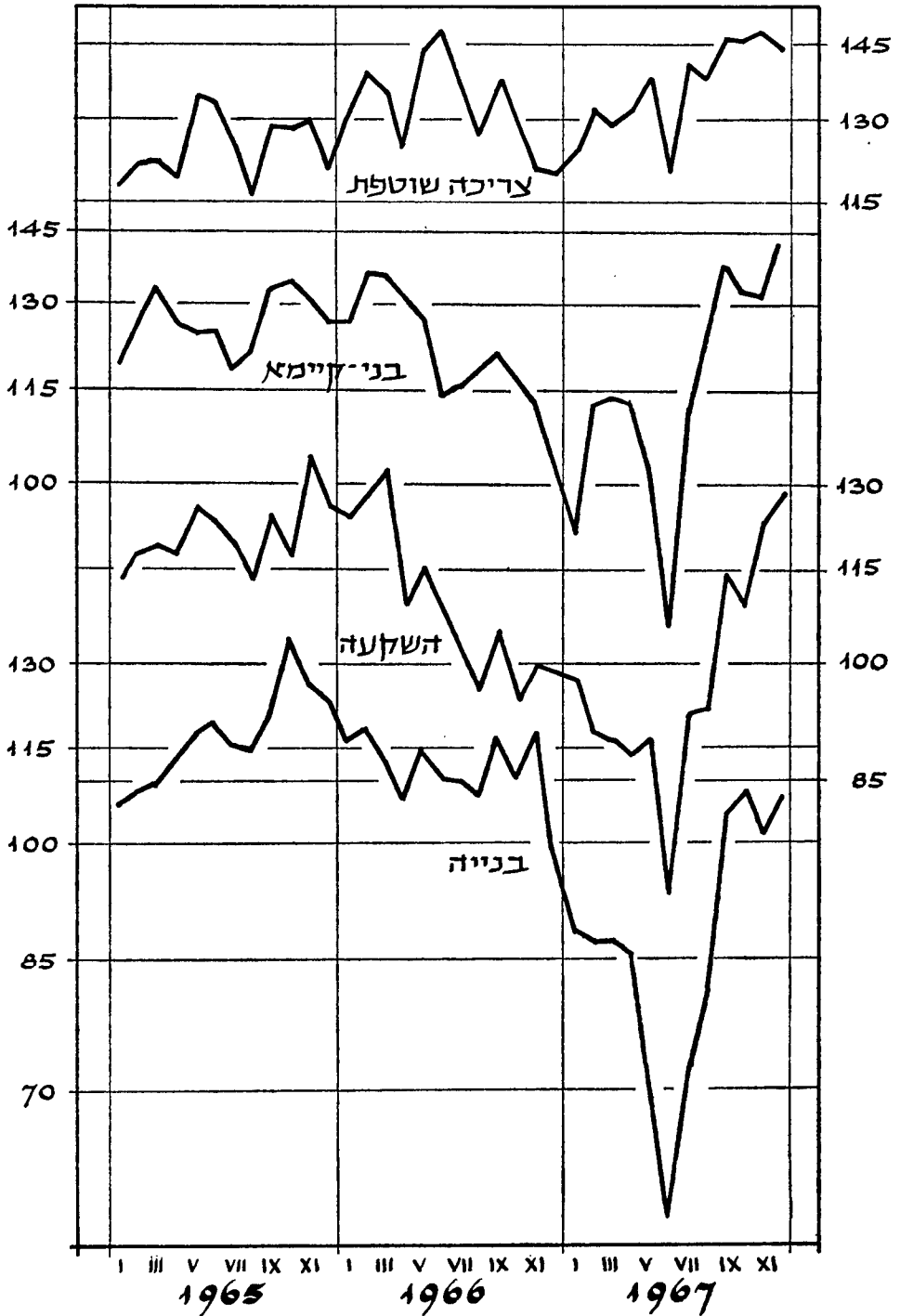
נראה איפוא, שהתייצבות רמת התפוקה קשורה בהתנהגות הביקוש למוצרי צריכה. אכן, התבוננות בדיאגרמה י"ב-3 מגלה, כי במשך המחצית הראשונה של 1967 — עד המלחמה — עלתה תפוקתם של מוצרי צריכה — הן מוצרים בני קיימא והן מוצרים לצריכה שוטפת. לתמונה זו יש להתייחס אמנם בזהירות: נאמר כבר, כי תפוקתם של מוצרי צריכה שוטפת עולה באופן עונתי בתחילת השנה. יתכן איפוא, כי העלייה בראשית 1967 נובעת מתנודות עונתיות לא פחות מאשר משינוי מגמה. באשר לעליית התפוקה של מוצרי צריכה בני קיימא — הרי שהתקופה בה היתה תפוקתם גדולה מתפוקתם בסוף 1966, היתה קצרה מכדי שניתן יהיה להסיק על פיה מסקנות מבוססות: רמת התפוקה של מוצרי צריכה בני קיימא היתה גבוהה מבסוף 1966 רק במשך החודשים פברואר, מארס ואפריל, ובחודש מאי היא חזרה וירדה. אי אפשר לקבוע אם ירידת התפוקה במאי ויוני היתה כולה תוצאה של המלחמה, כך שללא המלחמה היתה נמשכת המגמה שהסתמנה בחודשים פברואר—אפריל 1967, או שעליית התפוקה של מוצרים אלה בחודשים פברואר—אפריל נבעה מגורמים מקריים בלבד.

עוצמתו הרבה של השינוי שחל במגמות התפוקה של מוצרי צריכה בני קיימא ומוצרים לצריכה שוטפת בין המחצית השנייה של 1966 למחצית הראשונה של 1967 (ראה לוח י"ב-4, חלק ב', טור (10)), מחזקת את הרושם, כי חרף ההסתייגויות שהובאו לעיל, אפשר לראות בהתייצבות התפוקה במחצית הראשונה של 1967 מפנה ולא רק מקרה. אולם, כאמור, אין לכך הוכחה. הקושי לקבוע אם התאוששות הצריכה במחצית הראשונה של 1967 היא מקרה או שיש לראות בה שינוי במגמה, נובע גם מאי-בהירות לגבי התפתחותם של הגורמים שביכולתם להסביר שינוי כזה במגמה. הכוונה היא בעיקר להתפתחות ההכנסות: הנתונים על התפתחותן במרוצת השנה, אינם טובים במידה שתספיק להסיק על פיהם מה היה כיוון ההשתנות של ההכנסות במחצית הראשונה של 1967. לפיכך, קשה גם לבדוק אם השתנותן עשויה להסביר את השתנות מגמת הצריכה.

לסיכום עניין זה ייאמר, כי גם אם אי אפשר להוכיח שהתייצבות התפוקה במחצית הראשונה של 1967 בישרה יציאה מהשפל שהתעשייה היתה נתונה בו, הרי יש חשיבות להדגיש את עצם עובדת

דיאגרמה י"ב-3

מדדי הייצור התעשייתי לפי הייעוד הכלכלי העיקרי, * 1965 עד 1967

כיוול חצי לוגריתמי.

* פירוט הענפים שנכללו בכל אחד מהייעודים הכלכליים, ראה בנספח, הערה 3.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

התייצבות התפוקה במחצית הראשונה של 1967, משום ששימוש בלתי זהיר בנתונים, עשוי להצביע לכאורה על ירידה רצופה של התפוקה עד אמצע 1967.¹

המלחמה בחודש יוני השפיעה במידה ניכרת על התפתחות התפוקה התעשייתית. עצם הגיוס הכללי והמלחמה הביאו להפרעות בייצור, ואלו התבטאו בירידה של יותר מ-20 אחוזים בתפוקה בחודש יוני בהשוואה לרמת התפוקה בחודשים הקודמים. ירידה זו ללא ספק איננה תוצאה של השפל, ולכן ראוי לנכות את השפעתה, כשמנתחים את השינויים בתפוקה לאורך הזמן. משום כך, אין גם ליחס חשיבות מיוחדת לעליית התפוקה בחודש יולי — עלייה שהחזירה את התפוקה לרמה שהיתה בה במאי. לעומת זאת, יש ענין לעמוד על עליית התפוקה שנמשכה בקצב מהיר וכמעט בכל הענפים לאחר חודש יולי, ועל הגורמים לעלייה זו.

בראש וראשונה יש לציין את כלליותה של עליית רמת התפוקה, עלייה שהקיפה את כל ענפי התעשייה — פרט לשני ענפים: ענף המזון שבתפוקתו חלה ירידה עונתית, וענף היהלומים, שירידת תפוקתו מושפעת מהפסקת הגיאות בענף זה בשוק העולמי. בכל שאר הענפים עלתה רמת התפוקה במחצית השנייה של 1967, וברובם בשיעורים גבוהים מאד. (ראה לוח י"ב-4, עמודה (6)). העלויות הבולטות ביותר חלו בענפים: מינרליים אל-מתכתיים, מתכת בסיסית, מכונות, כלי הובלה, טקסטיל, גומי ופלסטיקה, ציוד חשמלי, ומוצרי מתכת. רוב הענפים האלה הצטיינו בשיעורי ירידה גדולים של תפוקתם במחצית הראשונה של 1967, ועל רקע ירידה זו מובלט ביתר שאת המפנה החריף במגמת תפוקתם. המפנים הבולטים חלו בענפים: מינרליים אל מתכתיים, מתכת בסיסית, מכונות וציוד חשמלי, ומוצרי מתכת (שם, טור (11)).

תפוקת הענפים שצויינו מופנה, בדרך כלל, בעיקר לבנייה והשקעות אחרות. ואמנם, מדדי הייצור התעשייתי לפי הייעוד הכלכלי (שם, חלק ב') מצביעים על כך שהמפנה והעלייה ברמת התפוקה במחצית השנייה של 1967 בולטים בעיקר בענפים שייעודיהם הכלכליים העיקריים הם בדרך כלל בנייה והשקעות אחרות. לכאורה, ניתן להסיק מכאן שתפוקת התעשייה עלתה בעיקר בשל התאוששות הבנייה וההשקעות. אך אין הדבר כך: היקפן של הבנייה האזרחית וההשקעות האחרות במשק, עלה אמנם במקצת במחצית השנייה של 1967, אולם השפעת עליות אלה על תפוקת התעשייה בתקופה זו, היתה קטנה יחסית להשפעתם של גורמים אחרים.

ראש וראשון בין גורמים אלה הוא הגידול הרב בביקוש של הסקטור הציבורי ובעיקר מערכת הביטחון — גידול שגרם כמחצית העלייה בתפוקה התעשייתית בחצי השני של 1967. הגדלת הביקוש מצד מערכת הביטחון מאז המלחמה, נבעה מהצורך להשלים את המלאי שנצרך בתקופת המלחמה, מהרחבת הצרכים השוטפים של מערכת הביטחון, ממגמות ההתעצמות ומהמגמה להחליף חלק ניכר מיבוא מערכת הביטחון בייצור מקומי, מתוך רצון להפחית התלות בגורמי חוץ. הביקוש הבטחוני הנוסף הופנה לענפי משק רבים, אך חלק ניכר ממנו התרכז בענפי המתכת, הציוד החשמלי, כלי ההובלה והמינרליים האל מתכתיים — ענפים אשר תפוקתם נועדה, בדרך כלל, כאמור, בעיקר לבנייה והשקעות אחרות. זהו ההסבר לעלייה המהירה בתפוקתם של ענפים אלה, למרות הגידול האיטי בהשקעות. יצוין, כי הדיון כאן אמור לגבי כלל הביקוש הבטחוני מהתעשייה. רק חלק מביקוש זה מופנה לתעשייה במישרין, ואילו החלק האחר מופנה אליה בעקיפין, באמצעות הביקוש לענפי משק אחרים — בעיקר בנייה ותחבורה.

גורם נוסף שנודעה לו השפעה רבה על הגדלת התפוקה התעשייתית במחצית השנייה של 1967, הוא גידול הביקוש למוצרי צריכה. גידול זה הושפע — בין השאר — משינוי האוירה והציפיות

¹ שימוש בנתונים רבע שנתיים למשל, עשוי להיות — בנסיבות הקיימות — מטעה ביותר. הציור מדגים כיצד מגמה יציבה בחודשים הראשונים של 1967, (הקו הרצוף) מתוארת ע"י נתונים רבע שנתיים (הקו המקוקו) כמגמת ירידה, וזאת — בשל ההשפעות של ירידה ברבע האחרון של 1966 מחד גיסא, וירידה תלולה בשל המלחמה, בחודש יוני, מאידך גיסא.

אחרי המלחמה, אולם הוא נגרם בחלקו בהשפעת מדיניות מרחיבה שנקטה כבר מתחילת השנה הן בתחום הפיסקאלי והן בתחום המוניטארי. הממשלה נקטה במימון גירעוני עוד בראשית השנה, ובאותה תקופה גדל גם האשראי הבנקאי לציבור בקצב מהיר. המימון הגירעוני של הממשלה הורחב בתקופת המלחמה ואחריה, ובו בזמן המשיך לגדול גם האשראי לציבור. ברור, כי כוח הקנייה שנוסף לציבור עודד הגדלת צריכה. מדדי הייצור לפי הייעוד הכלכלי מורים על הגדלת הצריכה — הן צריכה שוטפת והן צריכת מוצרים בני קיימא במחצית השנייה של השנה. על אותה מגמה מורים גם נתונים על שיווק מוצרי צריכה בני קיימא. אין אפשרות לקבוע איזה משקל בהשפעה על התרחבות הצריכה יש לייחס למלחמה ותוצאותיה ואיזה משקל יש למדיניות המרחיבה שקדמה למלחמה, אך ברור, מכל מקום, שמשקלה של מדיניות זו לא היה מבוטל. השפעה עקיפה של המלחמה על התעשייה נודעה לפתיחת הקשרים המסחריים בין ישראל לבין האוכלוסייה בשטחים המוחזקים. בשל העדר רישום שיטתי, קשה לאמוד באופן כמותי את היקף הסחר ההדדי, ומשום כך גם את השפעתו על התעשייה ב-1967. קיים רק אומדן גס ביותר על היקף הקניות של ישראלים בשטחים המוחזקים, ואין כלל נתונים על התפלגות קניות אלה לפי סוגי מוצרים. אולם נראה, כי רוב הקניות של מוצרים תעשייתיים היו לא ממקורות התעשייה המקומית אלא ממלאי מוצרי יבוא שנמצאו בשטחים המוחזקים. משמעות הדבר היא, שגם אם קניות אלו נעשו בחלקן על חשבון קניות מהתעשייה הישראלית, הרי שהתופעה נושאת בעיקרה אופי חד-פעמי. כושר הייצור של התעשייה בשטחים המוחזקים הוא רק כ-2 אחוזים מכושר הייצור של התעשייה הישראלית, ואין היא מתחרה באופן ממשי עם התעשייה הישראלית.

גם על מכירת מוצרי תעשייה ישראלית לתושבי השטחים המוחזקים, אין נתונים מדויקים, אולם ברור כי מכירות אלה — שהתרכזו בעיקר בענף המזון — היוו חלק מבוטל מתפוקת התעשייה ב-1967. הדבר מוסבר ברמת הצריכה הנמוכה של האוכלוסייה בשטחים אלו — רמה המגבילה את כושר הקנייה שלה, אולם בעיקר צריך לזכור שבחודשים הראשונים אחרי המלחמה, עוד קיומו הגבלות על המסחר עם השטחים, כך שרוב מכירות התעשייה הישראלית לשטחים המוחזקים התרכזו בחלקה האחרון של 1967, והן נמצאו בסופה בקו עלייה.

א. התפוקה לפי ענפים

ברוב ענפי התעשייה היה ערך התפוקה הגולמית ב-1967 נמוך יותר מערכה ב-1966 למרות עליות התפוקה שחלו כמעט בכל הענפים במחצית השנייה של 1967. בכל זאת, היו מספר ענפים שתפוקתם ב-1967 עלתה על תפוקתם ב-1966.

שיעור הגידול הגבוה ביותר נרשם בענף נייר הדפסה והוצאה לאור. עליית התפוקה בענף זה נמשכה כמעט במשך כל השנה, אך התחזקה במידה ניכרת לקראת סוף השנה כתוצאה מהדפסת "ספרות המלחמה" וספרי לימוד לשימוש השטחים המוחזקים.

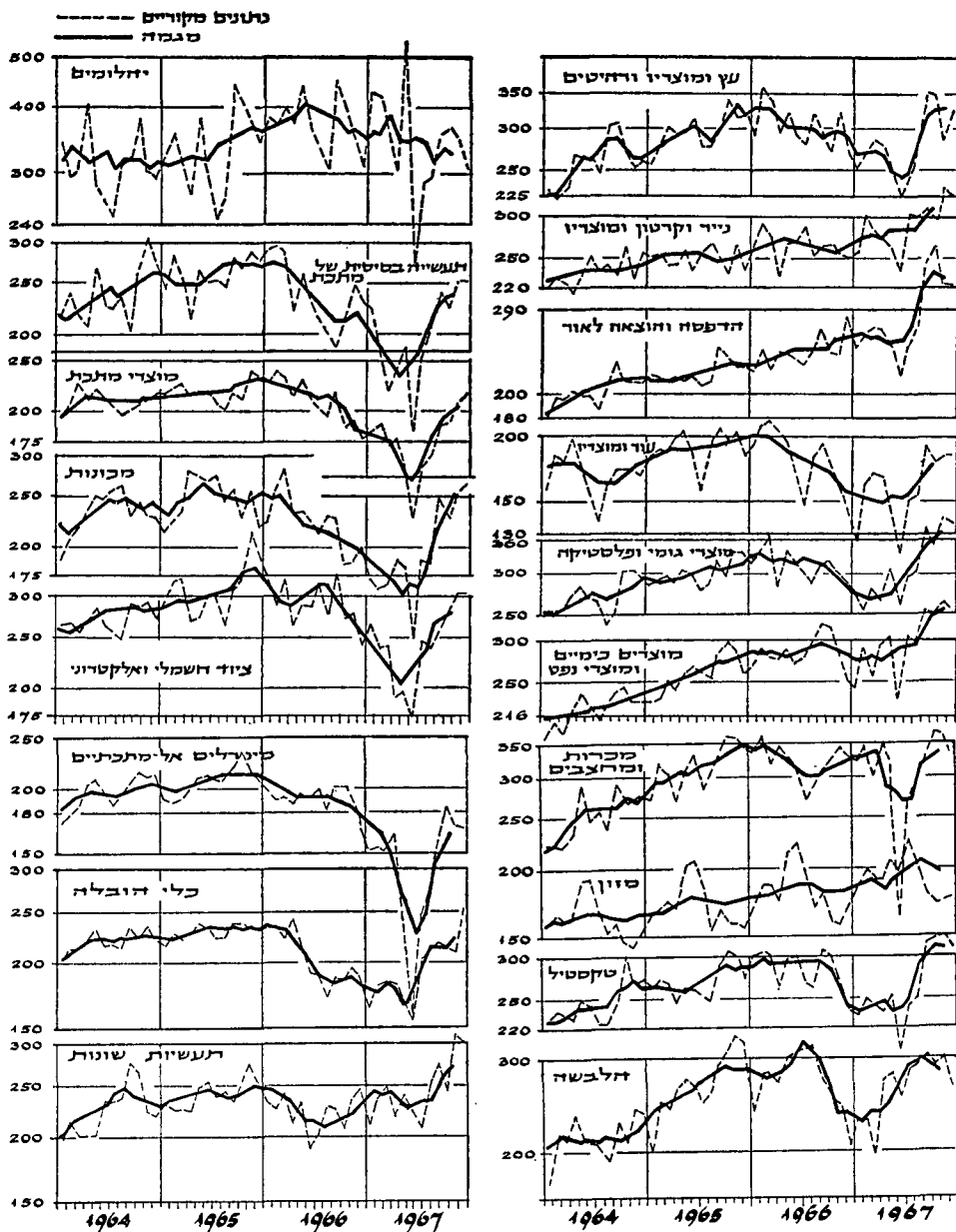
בשיעור ניכר — אף כי פחות מבשנים האחרונות — גדלה תפוקתו של ענף זיקוק הדלק. המגבלה לגידול התפוקה בתחום זה לא היתה — בניגוד לרוב ענפי המשק — חוסר ביקוש, אלא נבעה מכושר הזיקוק המוגבל של המתקנים הקיימים.

גידול חל גם בענף הכימיה, אם כי גם כאן הוא היה נמוך בהשוואה לשיעורי הגידול בשנים הקודמות. גדלו כל ענפי המשנה, אולם לא במידה שווה. החשה בהשוואה ל-1966 חלה בייצור חומרי הדברה, ותוספת התפוקה בענף זה הופנתה בחלקה להגדלת היצוא. האטה בגידול חלה בענפי התמרוקים, התרופות והכימיה הבסיסית.

גדל גם ייצור הצמיגים, שב-1966 ירד; וזאת, בעיקר הודות לגידול ייצור כלי ההובלה והרחבת השימוש ברכב, אחרי המלחמה.

ענף נוסף שתפוקתו גדלה ב-1967 בהשוואה ל-1966 הוא ענף המזון, אשר תפוקתו גדלה בדומה לשנתיים הקודמות, למרות שהאוכלוסייה גדלה השנה בקצב איטי יותר. הדבר מוסבר

מדרי הייצור התעשייתי לפי הענף*, 1964 עד 1967

* הסיווג לענפים הוא כנהוג בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והוא שונה במקצת מהסיווג המקובל בבנק ישראל.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בגידול צריכת המזון של הצבא בתקופת המלחמה ובשיווק מוצרי מזון מסויימים לשטחים המוחזקים.

ירידה גדולה במיוחד חלה בתפוקת ענף המינרלים האל-מתכתיים, לאחר שתפוקת ענף זה ירדה גם ב-1966. הירידה בענף זה היא תוצאה של הצמצום הרב בהיקף פעולות הבנייה — צמצום שב-1967 התבטא בעיקר בענפים המייצרים תשומות לשלבי גמר הבנייה. בתקופת המלחמה, עם הפסקת רוב עבודות הבנייה, חלה ירידה תלולה מאוד בתפוקת הענף. לקראת סוף השנה חלה התאוששות בעיקר בתפוקת מלט ומוצריו — בחלקה בשל הביקוש הבטחוני.

ירידות ניכרות היו גם בענפים מתכת בסיסית, מכוונות וציוד חשמלי, וציוד לבית. אף כאן ירדה התפוקה גם ב-1966. בכל שלושת הענפים ירדה התפוקה בתלילות עד אמצע השנה, וחזרה ועלתה במהירות אחרי המלחמה.

הירידה הרבה שצויינה בענף מוצרי המתכת איננה כוללת את התעשייה הצבאית. תפוקתה של זו גדלה, כמובן, בשל המלחמה, והירידה היא מתונה בהרבה, אם מתחשבים בתפוקת התעשייה הצבאית. נוסף לתעשייה הצבאית גדלה גם תפוקת סכ"ם, כלי עבודה וכלי בישול, בעוד ששאר ענפי המשנה ירדו.

תפוקת ענף כלי ההובלה עלתה בשיעור ניכר אחרי המלחמה, הן כתוצאה מהגדלת הביקוש של מערכת הביטחון, והן כתוצאה מהרחבת השימוש ברכב על ידי המשק האזרחי. גידול מהיר אפיין את שלושת ענפי המשנה העיקריים של הענף: ייצור מכוניות, מוסכים והתעשייה האוירית. אולם, ייצור המכוניות במשך השנה כולה נפל במקצת לעומת היקפו ב-1966 חרף הגידול המהיר במחצית השנייה של 1967.

בתפוקת ענף המכרות והמחצבים חלה ב-1966 עלייה קטנה כתוצאה מירידה בתפוקת המחצבות ועלייה בתפוקת המחצבים המיועדים ליצוא. ב-1967 המשיכה לרדת תפוקת המחצבות עם המשך צמצום הבנייה, אך גם בתפוקת המחצבים האחרים — פרט לפוספטים — חלה ירידה. הירידות בתפוקת נחושת ואשלג באו כתוצאה מהפרעות בייצור בתקופת המלחמה, ותפוקת הנפט הגולמי מבארות חלץ פחתה בשל הדלדלות הבארות.

הירידה הקלה בתפוקת ענף הגומי והפלסטיקה, לאחר שיעורי גידול גבוהים בשנים הקודמות, היא תוצאה של יציבות בתפוקת מוצרי הפלסטיקה וירידה בתפוקת מוצרי הגומי. תפוקתם של שני ענפי המשנה נמצאה בקו עלייה במחצית השנייה של 1967.

תפוקת ענפי הטקסטיל וההלבשה היתה נמוכה ב-1967 מב-1966 בשל הירידה התלולה בתפוקתם של ענפים אלה במחצית השנייה של 1966. תפוקת ענף ההלבשה גדלה כבר מראשית השנה, ותפוקת ענף הטקסטיל גדלה בעיקר במחצית השנייה של השנה, לאחר שבמחצית הראשונה היתה יציבה. בין ענפי המשנה של ענף הטקסטיל בלטו בגידולם מוצרי הסריגה — מוצרים שגם יצואם הורחב ב-1967 במידה ניכרת.

ב. מחירי התפוקה

מחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי היו גבוהים ב-1967 ב-1.9 אחוז במוצע מרמתם ב-1966. השוואת שיעורי השינוי הממוצעים של הענפים השונים מורה, לכאורה, על פיזור רב סביב הממוצע הכללי. למעשה, נובעת עיקר העלייה במחירי התפוקה בשוק המקומי מעליית המחירים שחלה במשך 1966. במשך 1967, לעומת זאת, נשארו רוב המחירים כמעט ללא שינוי.

בענפים, שבהם השוואת המחירים בסוף השנה עם מחירי ראשית השנה מראה על עלייה, התרכזו רוב העלייה בחודש דצמבר לאחר הפיחות מחודש נובמבר. הדבר אמור לגבי הענפים: זיקוק דלק, מוצרים כימיים, וכן מכוונות וציוד חשמלי. ההתייקרות בענף המזון מושפעת בעיקר מעליית מחיר מוצרי החלב עם ביטול הסובסידיות בינואר 1967, ומעליית מחיר השמן. הירידה

שיעור השינוי במחירי התפוקה התעשייתית בשוק המקומי, 1964 עד 1967

(אחוזים)

הענף	משקל הענף בתפוקה	העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת					דצמבר 1967 לעומת דצמבר 1966
		ממוצע 1963-1960	1964	1965	1966	1967	
מכרות ומחצבים	1.9	4.1	2.7	6.9	1.2	-0.8	0.1
מוצרי בשר, דגים,							
שמן וחלב	8.2	3.9	2.7	13.5	5.2	3.4	1.9
שאר ענפי המזון	15.4	6.3	0.8	1.2	3.3	1.5	1.9
טקסטיל	11.5	3.3	1.2	1.4	5.6	4.9	-1.3
הלבשה	3.5	3.9	-1.9	1.1	7.7	1.3	0.2
עץ ונגרות	6.9	7.9	2.3	3.3	1.9	-0.1	-1.3
נייר, הדפסה והוצאה							
לאור	5.7	8.0	1.7	0.8	0.7	7.0	0.9
עור ומוצרי	2.1	5.6	1.8	6.5	15.9	-0.3	0.5
גומי ופלסטיקה	2.9	2.9	-1.9	-1.2	0.7	1.1	0.7
מוצרים כימיים	5.2	3.9	-0.2	2.3	6.8	3.7	1.8
זיקוק דלקים	4.0	11.4	0.5	0.5	1.8	1.1	4.5
מינרלים אל מתכתיים	5.6	6.9	1.0	3.6	4.7	0.8	-0.7
מתכת בסיסית	3.3	8.2	1.3	2.8	6.0	3.0	1.3
מוצרי מתכת	7.4	6.9	1.3	6.1	3.7	1.1	0.8
מכונות וציוד חשמלי	4.0	4.6	2.1	4.8	3.7	0.6	1.9
ציוד לבית ושונות	4.8	4.8	0.1	1.9	2.7	-0.9	-3.1
כלי הובלה	7.6	5.6	1.4	10.2	7.5	-0.4	-0.1
סך הכול	100.0	5.7	0.9	4.0	4.4	1.9	0.6

ה מקור: מודי המחירים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, כשהם משוקללים במשקלי התפוקה הגולמית. משקלים אלה הם לפי עיבוד בנק ישראל.

במחירי ענף "ציוד לבית ושונות" היא תוצאה של הורדת מיסי הקנייה על מכונות ומכשירים לשימוש ביתי בספטמבר 1967.

3. היצוא

ערך היצוא התעשייתי פו"ב, לרבות יהלומים, הגיע בשנת 1967 ל-385 מיליון דולר לעומת 373 מיליון דולר בשנת 1966. עלייה זו — בשיעור 3.1 אחוזים — היתה נמוכה בהרבה משיעור העלייה של היצוא ב-1966 (18.9 אחוזים) וגם משיעורי העלייה הנמוכים יחסית בשנים 1964 ו-1965 (ראה לוח י"ב-6).

עיקר ההאטה נובע מיצוא היהלומים שירד ב-1967 ב-4 אחוזים, בעוד שב-1966 עלה

הגידול ביצוא התעשייתי פו"ב במחירים שוטפים, 1960 עד 1967

(אחוזים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	1960
הייצוא התעשייתי,							
8.8	14.3	13.4	13.1	19.4	13.3	22.2	23.1
פרט ליהלומים							
-4.1	25.1	11.5	13.5	23.5	29.9	15.1	20.6
יצוא יהלומים							
סך כל היצוא							
3.1	18.9	12.7	13.3	21.1	19.6	19.4	22.1
התעשייתי							

ה מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וטיבודי בנק ישראל.

יצוא זה ב-25 אחוזים. הירידה ביצוא היהלומים נובעת מהקיפאון שהשתרר בענף זה בשוק העולמי לאחר שנתיים של גאות מהירה. מכיון שישראל מספקת חלק נכבד מהצריכה העולמית בסוג היהלומים שהיא מייצאת, הרי שהקיפאון גרם במישרין להקטנת יצוא היהלומים מישראל. ההתפתחות בשוק היהלומים היתה מלווה בירידה במחירים, אולם לקראת סוף השנה חלה התאוששות מה במחירים. למרות ירידת המחירים במרוצת השנה היה המחיר הממוצע של היהלומים ב-1967 גבוה ב-2 אחוזים בערך ממחירם הממוצע ב-1966, בשל העלייה הרבה במחיר במרוצת 1966. העלייה במחיר היהלומים מ-1965 ל-1966 היתה בשיעור 14 אחוזים בערך.

היצוא התעשייתי, פרט ליהלומים, גדל מ-208 מיליון דולר ב-1966 ל-226 מיליון דולר ב-1967 — עלייה בשיעור 8.8 אחוזים. שיעור העלייה של יצוא זה ב-1966 היה 14.3 אחוזים, וחלה איפוא, אף כאן האטה. ההאטה בעלייה הכמותית של היצוא היתה מתונה בהרבה, משום שמחירי היצוא התעשייתי פרט ליהלומים ירדו ב-1967 בשיעור 2 אחוזים בערך, בעוד שב-1966 הם עלו בשיעור דומה.

כשמנתחים את התפתחות היצוא ב-1967 יש לקחת בחשבון את התנאים המיוחדים ששררו במשק בשנה זו, שהשפיעו על התפתחות היצוא. שלוש התפתחויות הגבירו ב-1967 את כדאיות היצוא: התייצבות הוצאות הייצור, הצטמצמות השוק המקומי, והגדלה ניכרת של תמריצי היצוא לעומת יציבות מחירי התפוקה בשוק המקומי. התייצבות הוצאות הייצור התבטאה קודם כל בכך שפסקו עליות השכר התלולות שאפיינו את השנים הקודמות. אמנם כתוצאה מעליות השכר במרוצת 1966 היה השכר ליום עבודה ב-1967 גבוה ב-5 אחוזים בממוצע משכר יום עבודה ב-1966. אבל גם התפוקה לעובד גדלה ב-1967 בשיעור דומה, כך שהשכר ליחידת תפוקה לא השתנה כמעט. ב-1966 עלה השכר ליחידת תפוקה ב-13 אחוזים וגם ב-1965 הוא גדל בשיעור העולה על 10 אחוזים. גם הוצאות אחרות, לרבות קניית תשומות מקומיות והוצאות מימון לא עלו, או אף ירדו ב-1967, בעוד שבשנים הקודמות חלו בהן התיקרויות לא מבוטלות. הצטמצמות השוק המקומי, הצטמצמות שהיתה עשויה לשחרר גורמי ייצור שייצרו קודם לשוק המקומי, לצרכי יצוא, נמשכה בחלק מענפי המשק עד אמצע 1967. גם תפוקתם של אותם ענפים שירידתם נעצרה בראשית השנה, נשארה ברמה הגמוכה שאלה הגיעה בסוף 1966. הכפלת תמריצי היצוא בנובמבר 1966, והוספת תמריצים לענפי קידום במאסר 1967, העלו את התמורה לערך מוסף ברוטו ב-8 עד 15 אחוזים. מכיון שהתמריצים נתנו ליצואן הישיר,

הרי ששיעורי תוספת התמורה שצוינו הם שיעורי מינימום, שכן בכל המקרים בהם הערך המוסף הישיר של היצואן קטן מהערך המוסף הכולל במוצר, גדל שיעור תוספת התמורה שהוא נהנה ממנו. כנגד הגורמים שנמנו לעיל, פעלו כוחות שהשפיעו על התפתחות היצוא בכיוון הפוך. האחד מהם היא מלחמת ששת הימים, והשני האטה בגידול הסחר הבינלאומי. המלחמה השפיעה על היצוא בשני אופנים: ראשית, היא גרמה להפרעות בייצור ובהובלה בתקופת הכוננות והמלחמה ולאחריהן ויצואם של כמה מוצרים — למשל, נחושת וחומרי גלם פלסטיים — קטן כתוצאה מהפרעות אלה. ראוי, עם זאת, לציין, שהשפעת ההפרעות שצוינו על רוב מוצרי היצוא לא היתה רבה. שכן, גם בתקופת המתיחות עצמה נעשו מאמצים לעמוד בהזמנות היצוא, וגם יצואן של הזמנות שלא סופקו במועד, הושלם בדרך כלל לאחר המלחמה. דבר זה נכון גם לגבי היצוא של מוצרים בטחוניים, שעוכב בתקופת המלחמה, אך הושלם אחריה. הדרך האחרת בה השפיעה המלחמה על היצוא הינה באמצעות צמצום הסחר עם ארצות מזרח אירופה — צמצום שהיה תולדה של המלחמה. צמצום זה היה בסדר גודל של 3 עד 4 אחוזים מכלל היצוא התעשייתי, פרט ליהלומים, והוא התבטא בעיקר ביצוא הענפים: מכרות ומחצבים, טקסטיל, צינורות וצמיגים. הגורם השני שפעל כנגד היצוא היה, כאמור, ההאטה שחלה ב-1967 בהתפתחות הסחר

לוח י"ב - 7

תוספת היצוא מ"כ של מוצרים עיקריים, 1967

(במחירים שוטפים)

המוצר	סך היצוא ב־1967	העלייה מ־1966 ל־1967	התפלגות	
			סך היצוא	תוספת היצוא
			(אלפי דולרים)	(אחוזים)
מוצרי פרי הדר	25,106	5,166	11.1	28.2
מוצרי סריגה	10,318	4,706	4.6	25.7
ייצור ותיקון מטוסים	5,700	3,779	2.5	20.7
אריגים	7,424	2,082	3.3	11.4
תרופות	5,316	1,827	2.3	10.0
כימיקלים בסיסיים	8,893	1,715	3.9	9.4
חומרי הדברה	3,271	1,540	1.4	8.4
מכונות לתעשייה	2,727	1,251	1.2	6.8
לבידים	8,319	1,080	3.7	5.9
סך הכול	77,074	23,146	34.0	*126.5
סך כל היצוא התעשייתי, למעט יהלומים	226,280	18,295	100.0	100.0

* תוספת היצוא במוצרים שברשימה מסתכמת ביותר מסך כל תוספת היצוא התעשייתי למעט יהלומים, מאחר שישנם מוצרים שיצואם ירד.

ה מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

לוח י"ב-8
היצוא התעשייתי פו"ב, 1967
(במחירים שוטפים)

הענף	היצוא ב-1967	העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת		
		1965	1966	1967
	(אלפי דולרים)		(אחוזים)	
כלי הובלה	*7,838	-26.6	47.9	75.3
ציוד לבית ושונות	7,745	-0.9	11.7	47.0
מכונות וציוד חשמלי	**4,358	78.5	32.5	46.3
מוצרים כימיים	19,600	26.7	2.0	35.9
עור ומוצריו	1,515	1.0	46.4	32.7
מוצרי פרי הדר	25,106	5.8	3.1	25.9
גומי ופלסטיקה	3,183	2.1	28.0	22.0
נייר, הדפסה והוצאה לאור	5,552	-7.7	-0.7	19.7
טקסטיל, פרט להלבשה	40,642	0.1	14.7	16.9
לבידים	8,319	13.2	-10.1	14.9
זיקוק דלקים	16,567	6.5	55.3	4.7
הלבשה	11,100	8.9	5.6	2.9
נגרות בניין ורהיטים	234	***361.1	***175.9	2.2
מכרות ומחצבים	29,372	31.3	21.5	-1.6
צמיגים	9,409	4.9	9.1	-2.2
מינרלים אל-מתכתיים	4,939	34.7	-0.3	-7.1
מוצרי מתכת	13,371	30.2	16.9	-14.9
מתכת בסיסית	6,206	102.7	13.4	-21.8
מזון למעט מוצרי פרי הדר	11,224	10.3	18.0	-26.3
יצוא תעשייתי, פרט ליהלומים	226,280	13.4	14.3	8.8
יהלומים	158,293	11.5	25.1	-4.1
סך כל היצוא התעשייתי	384,573	12.7	18.9	3.1

* הנתון אינו כולל מכירת אניות ומטוסים ישנים, בסכום של 18.8 מיליון דולר.
 ** הנתון אינו כולל מכירת מכונות ישנות לבניין ועבודות עפר בסכום של מיליון דולר שייצאו חברות ישראליות המבצעות עבודות קבלניות בחוץ לארץ.
 *** שיעורי שינוי חסרי משמעות, בהיותם מבוססים על בסיס נמוך.
 הפקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

הבינלאומי¹. אמנם, היצוא התעשייתי הישראלי (פרט ליהלומים) מהווה חלק זעיר מכלל הסחר הבינלאומי, כך שתלותו בשינויים החלים בהיקפו הכללי של סחר זה קטנה יחסית, אולם אף על פי כן יש להניח שהאטה בהתרחבות הסחר הבינלאומי מקשה על יצרנים לחדור לשווקים חדשים, ובכך יש לה השפעה מצמצמת על היצוא. אין אפשרות כמובן, לתת אומדן כמותי של השפעה זו.

¹ ראה לוח ג'17 לעיל.

היצוא התעשייתי וגידולו, 1964 עד 1967

(במחירים שוטפים)

סך היצוא התעשייתי	היצוא התעשייתי פרט ליהלומים	היצוא התעשייתי פרט ליהלומים	היצוא התעשייתי פרט ליהלומים ומחצבים	היצוא התעשייתי פרט ליהלומים וענפים מיוחדים*
(מיליוני דולרים)				
1964	278.5	160.1	141.6	96.9
1965	313.9	181.9	157.3	106.0
1966	373.1	208.0	178.2	118.3
1967	384.6	226.3	196.9	137.5
שיעור הגידול לעומת השנה הקודמת (אחוזים)				
1965	13	13	11	9
1966	19	14	13	12
1967	3	9	11	16

* "ענפים מיוחדים" נכללים: מכרות ומחצבים, מוצרי פרי הדר, שמנים, דלק, מוצרי מתכת אחרים, ייצור ותיקון מטוסים וגרוטאות. בקטגוריה זו נכללו כל אותם ענפים שיצואם מושפע במידה ניכרת על ידי גורמים ספציפיים, שאינם קשורים בהתפתחויות הכלכליות הרגילות של המשק.
ה מקור: נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וטיבורי בנק ישראל.

ההשפעה המצמצמת של המלחמה על היצוא נאמדת בכ-5 אחוזים מכלל היצוא התעשייתי, פרט ליהלומים. גם בניכוי השפעה זו גדל, איפוא, יצוא זה ב-1967, בשיעור גידולו ב-1966 בלבד. מסקנה זו אינה משתנה במידה רבה, גם אם מנתחים את תוספת היצוא לפי הענפים שגרמו אותה. ניתוח כזה מראה אמנם, כי בעוד שבשנתיים הקודמות נבע עיקר עליית היצוא מענפי יצוא "מובהקים" שעיקר תוצרתם מיועדת ליצוא, ותלותם בשוק המקומי מצומצמת, הרי ב-1967 היה חלק נכבד בגידול היצוא למוצרים שחלק גדול מתפוקתם משווק בשוק המקומי (כפי שאפשר להוכיח מלוח י"ב-7). אולם, התבוננות בלוחות י"ב-9 וי"ב-10 תוכיח, כי עליית חשיבותם ביצוא של ענפים אשר חלק גדול מתפוקתם משווק בשוק המקומי, נובעת יותר מירידת יצואם של ענפי היצוא ה"מובהקים", מאשר מהחשת גידול יצואם של הענפים הרגילים. חלה אמנם החשה רבה בגידול היצוא של כמה ענפים, אולם בהחשה שחלה ביצוא התעשייתי, פרט ליהלומים ולענפים מיוחדים (לוח י"ב-9) מגידול של 12 אחוזים ב-1966 לגידול של 16 אחוזים ב-1967 קשה לראות שינוי ניכר, הן בשל ממדיו הקטנים של השינוי בערכים מוחלטים, והן בשל חוסר קריטריון אובייקטיבי לבחירת "הענפים המיוחדים" — בחירה שיש בכוחה להשפיע על תוצאות החישובים.

ריבוי הכוחות שפעלו על היצוא ב-1967 והניגודים בכיווני השפעתם של כוחות אלו, מקשים על מדידת עוצמתו של כל אחד מהם בנפרד. מכיוון שהשפעתה הכמותית של המלחמה ניתנה להיאמד, ומכיוון שבניכוי השפעה זו גדל היצוא התעשייתי פרט ליהלומים ב-1967, בדומה לשיעור גידולו ב-1966, מתבקשת מאליה המסקנה, שהשפעות המיתון הכלכלי והגדלת תמריצי היצוא מחד גיסא, והשפעת ההאטה בהתרחבות הסחר הבינלאומי מאידך גיסא, קיזזו אלו את זו. אי אפשר ללמוד מכאן, אם הקיזוז היה בין שני גורמים רבי עוצמה, או בין שני גורמים שכל אחד מהם עשוי להשפיע רק במעט על שינויים ביצוא. משום כך, קשה גם להוציא מסקנות על מידת האפקטיביות של מדיניות עידוד היצוא שננקטה על ידי הממשלה. ראוי אם זאת לציין, כי גם אם קיימת בטווח

¹ ראה לוח ג' - 21 לעיל.

הקצר גמישות נמוכה של היצוא לתמריצים (דבר, שכאמור, אי אפשר להוכיחו או לסותרו) בשל מגבלות ייצור, שיווק והתאמת מוצרים לשוק הבינלאומי, הרי בטווח הארוך יותר, משפיעה הגדלת תמריצי היצוא, הן על הרחבת היצוא של מפעלים שדרושה להם תקופת הסתגלות ממושכת, והן בכך שהיא מונעת הקטנת היצוא מצד מפעלים שהתמורה עבור יצואם מכסה את ההוצאות המשתנות בלבד, באופן שללא הגדלת התמורה ליצוא, היו הם מצמצמים אותו בטווח הארוך.

א. היצוא לפי ענפים

כמו בשנים הקודמות, כן גם ב-1967 התקיים שוני רב בין שיעורי השינוי של היצוא בענפי התעשייה השונים. ב-1967 התבטא שוני זה גם בירידות ביצוא במספר ענפים. בשנים הקודמות, היתה תופעה זו נדירה יותר.

גידול רב במיוחד חל ב-1967 ביצוא ענף כלי ההובלה. כל הגידול נובע מהרחבה רבה ביצוא התעשייה האווירית, יצוא שגדל פי שלושה בהשוואה ל-1966. יצוא התעשייה האווירית כולל שירותי תיקונים למטוסים זרים. יצוא המכוניות, שב-1966 חלה בו הרחבה רבה, ירד ב-1967 ב-20 אחוזים בערך.

גידול רב חל גם ביצוא הענפים "ציוד לבית ושונות" ו"מכוניות וציוד חשמלי". כאן הקיף גידול היצוא מוצרים רבים: מכוניות לחקלאות, מכוניות לתעשיית המזון והכימיה, כבלים חשמליים, ציוד קשר וטלפון, וחלקי ציוד אלקטרוני. החשה רבה חלה ביצוא הכימיקלים, לאחר גידול איטי מאוד ב-1966. בעצם היתה

לוח י"ב-10

ענפי התעשייה לפי משקל היצוא בתפוקתם, 1965 עד 1967

(אחוזים)

היצוא כאחוז מהתפוקה	הענפים	חלקם ביצוא התעשייתי (דולר פ"ב)			שיעורי עליית היצוא לעומת השנה הקודמת
		1967	1966	1965	
למעלה מ-70%	יהלומים, נחושת, אשלג, פוספטים מוצרי פרי-הדר, בגדי עור ופרווה	56.5	58.7	56.8	-0.6
10% עד 70%	טקסטיל והלבשה (פרט לבגדי עור), לבידים, צמיגים, מוצרים כימיים, זיקוק דלק, מתכת בסיסית, מוצרי מתכת	31.4	30.2	31.7	-7.2
פחות מ-10%	מזון (פרט למוצרי פרי-הדר), עץ ונגרות (פרט ללבידים) נייר הדפסה והוצאה לאור, עור ומוצריו, גומי ופלסטיקה (פרט לצמיגים), מינרלים אל-מתכתיים, מכוניות וציוד חשמלי, ציוד לבית ושונות, כלי הובלה	12.1	11.1	11.5	11.1
	סך כל התעשייה	100.0	100.0	100.0	3.1

ה פ ק ו ר : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

בהחשפה זו חזרה למגמה שאפיינה את ענף הכימיה בשנים האחרונות — פרט ל-1966. שיעורי גידול גבוהים אפיינו את רוב ענפי המשנה: תרופות, חומרי גלם פלסטיים וכימיקלים בסיסיים אחרים.

לאחר שנתיים של גידול מתון שוב עלה ב-1967 יצוא מוצרי פרי הדר בשיעור רב, בדומה לשיעורי הגידול של יצוא זה בשנים 1962 עד 1964. גידול היצוא התאפשר בשל הרחבת כמויות פרי ההדר שהופנו לתעשייה, עם הגידול שחל בתנובת הפרדסים. התוספת הרבה של מוצרי פרי ההדר מישראל נקלטת באירופה כמעט ללא ירידת מחירים, הודות להחלשת התחרות מצד היצרנים האמריקאים, שנבעה מירידה ביבולי הפרי בארצות הברית. ב-1967 נוסף לשווקים המסורתיים באירופה גם השוק האמריקאי, אליו הופנו פלחי אשכוליות משומרים.

יצוא ענף הגומי והפלסטיקה גדל בדומה לגידול שהושג ב-1966, וגם הגורם העיקרי לגידול זה לא השתנה: יצוא לוחות מלובדים מקושטים (פורמיקה), שגדל ב-45 אחוזים והסתכם ב-1.6 מיליון דולר.

יצוא נייר הדפסה והוצאה לאור גדל ב-20 אחוזים, לאחר שנתיים רצופות של ירידה. מרכיביו העיקריים של הגידול הם יצוא נייר גטול-עץ — שבייצורו בישראל הוחל ב-1967 — בערך של כחצי מיליון דולר, ויצוא ספרים ועיתונים — יצוא שגדל ב-0.7 מיליון דולר. לעומת זאת, קטן יצוא קרטון גלי בשליש, והסתכם במיליון דולר בערך.

יצוא הלבדים, עלה ב-1967 לאחר שב-1966 חלה בו ירידה. רוב יצוא זה מופנה לבריטניה, והגדלתו נסתייעה בהפחתת המכס על לבידים המיובאים לאנגליה — הפחתה שנכנסה לתוקפה בסוף 1966.

בענף הטקסטיל הוחש גידול היצוא במידת מה בהשוואה לגידול ב-1966. בענפי המשנה חל מעבר בולט מיצוא חוטים ליצוא אריגים. התופעה התבטאה בירידת יצוא חוטי כותנה וחוטי צמר, וביציבות ביצוא חוטים סינטטיים מחד גיסא, ובעלויות חדות ביצוא אריגים משלושת הסוגים של חומרי גלם אלה מאידך גיסא. בשיעור רב גדל יצוא מוצרי סריגה, וכן נוסף יצוא של כמיליון דולר "גרבי מכנס", שמפעל גדול ליצורם הוקם ב-1967.

יצוא מוצרי הלהל בשה גדל באופן מתון מאוד ב-1967. המוצרים שיצואם גדל היו בעיקר: הלבשה מעור, הלבשה מפרווה ובגדיים. ירידה חלה ביצוא מעילי גשם.

בין הענפים שיצואם פחת בולט ענף המזון (פרט למוצרי פרי הדר). הירידה ביצוא הענף היא בעיקרה תוצאה של ירידת יצוא שמנים ושאריות שמנים, מוצר שיצואו הסתכם ב-1967 ב-2.3 מיליון דולר בהשוואה ל-7.1 מיליון דולר ב-1966. פחת גם יצוא הקפה הנמס, שקטן בשליש לעומת 1966, והסתכם ב-¼ מיליון דולר.

בשיעור ניכר פחת גם יצוא ענף המתכת הבסיסית. ביצוא של ענף זה חלו תנודות חזקות משנה לשנה. הירידה ב-1967 נגרמה בעיקר בשל ירידת היצוא של גרוטאות נחושת ושל צינורות השקיה.

גם ביצוא מוצרי מתכת חלות תנודות משנה לשנה. ירידה ביצוא "מוצרי מתכת אחרים" היא הגורם לירידת היצוא בענף זה ב-1967. חלק מהירידה קוון על ידי עליית היצוא של כלי עבודה — בעיקר כלי חיתוך — ב-0.6 מיליון דולר, ושל מכשירי חימום ב-0.3 מיליון דולר.

לאחר ירידה קלה ב-1966 נמשכה ירידה ביצוא גם ב-1967 בענף המינרלים האל-מתכתיים. עיקר הירידה התרכז במוצרי אסבסט — יצואם של אלה פחת בכרבע ועמד על 1.4 מיליון ל"י. לעומת זאת נמשך זו השנה השלישית הגידול ההדרגתי ביצוא מלט. יצוא זה גדל ב-1967 ב-0.3 מיליון דולר והגיע ל-2 מיליון דולר בקירוב.

ירידה קלה חלה ביצוא הצמיגים. ירידה זו היא למעשה כולה תוצאה של ירידת המחירים, בעוד שהכמות עלתה במקצת.

ירידה קלה חלה ביצוא ענף המכרות והמחצבים, אך היא בולטת על רקע שיעורי

הגידול הגבוהים שציינו יצוא ענף זה בשנים הקודמות. ירידה ממש חלה רק ביצוא צמגט הנחושת. יצוא מוצר זה הסתכם ב-1967 10.4 מיליון דולר, ב-15 אחוזים פחות מב-1966, כשמחירו הממוצע בשוק העולמי דומה למחיר ב-1966. ירידת היצוא הושפעה בין השאר על ידי ההפרעות שנגרמו לייצור עקב המלחמה. יצוא אשלגן כלוריד גדל ב-7 אחוזים והסתכם ב-13.6 מיליון דולר. הגידול הכמותי היה גבוה בהרבה — 19 אחוזים — אך ירידה של 11 אחוזים חלה במחירי האשלג, בעיקר בשל התחרות מצד מכרות האשלג העשירים של קנדה. הגדלה נוספת של יצוא האשלג נמנעה בשל צמצום היחסים המסחריים עם מדינות מזרח אירופה — שקנו לפני המלחמה חלק גדול מתפוקת האשלג. יצוא הפוספטים המשיך לגדול — אם כי בקצב נמוך יותר מבשנתיים הקודמות — והסתכם ב-5 מיליון דולר.

4. ההשקעה

ההשקעה הגולמית הריאלית בתעשייה ירדה ב-1967 ב-22 אחוזים. היתה זו השנה השלישית ברציפות, שבה ירדו ההשקעות בתעשייה, לאחר שהאטה בגידולן הסתמנה כבר ב-1964 (ראה לוח י"ב-11). משמעות הדבר היא, שירידת ההשקעות החלה עוד לפני המיתון, אולם המשכה הומרץ על ידי השפל, וזאת, הן בשל הצטברות כושר ייצור בלתי מנוצל הן בשל הציפיות להמשך השפל. סדרת שיעורי השינוי בסך כל ההשקעות, מראה כאילו חלה הירידה החריפה ביותר בהשקעות בתעשייה ב-1966, והירידה ב-1967 היתה מתונה יותר. לעומת זאת, מצביעה סדרת ההשקעות בצידוד — פרט לצידוד לבנייה — על החרפת הירידה ב-1967. נראה, כי השינויים שחלו בהשקעות בצידוד מבטאים את התנהגות התעשיינים יותר מאשר השינויים שחלו בסך ההשקעות. זאת משום, שבסך ההשקעות כלולות — בנוסף על השקעות בצידוד בתעשייה — גם השקעות במבנים והשקעות בצידוד לבנייה. בשני סעיפים אלה חלה ירידה חריפה ב-1966, אולם היא משקפת בעיקר השפעות שמחוץ לתעשייה: הירידה בהשקעות במבנים משקפת בעיקר את הצמצום שחל בבניית מרכזי

לוח י"ב-11

שיעור השינוי השנתי בהשקעה הריאלית בתעשייה *, 1961 עד 1967

(אחוזים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
-24	-33	-7	10	14	8	21	סך כל ההשקעות
							סך כל ההשקעות
-22	-26	-12	13	18	..	..	(פרט לצידוד לבנייה) **
-18	-41	-15	20	17	17	23	השקעות במבנים
-27	-29	-2	5	13	4	20	השקעות בצידוד
							השקעות בצידוד
-23	-15	-10	8	18	..	..	(פרט לצידוד לבנייה) **
2	2	6	9	12	14	12	מלאי ההון הגולמי ***

* נכללות ההשקעות במכרות ומחצבים ובתרושת וכן השקעות במכונות וציוד לבנייה.

** הפרדת ההשקעות בצידוד לבנייה מכלל ההשקעות בצידוד נעשתה על פי אומדן. בהעדר נתונים מהימנים על כך.

*** הגידול מתחילת השנה לסופה.

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

תעשייה ומלאכה¹ — מרכזים שנבנו בעיקר ביוזמת הממשלה והרשויות המקומיות ולא ביוזמת התעשיינים, ושחלק מהם נשאר ריק ולא שימש כלל את התעשייה. הציוד לבנייה אינו שייך כלל לענף התעשייה, וכלול עם ההשקעות בו רק בגלל הקושי הסטטיסטי להבחין בינו לבין הציוד התעשייתי. על החרפת הירידה בהשקעות ב־1967 מורים גם נתונים על סך ההשקעות המתקבלים מסקר על מדגם של מפעלי תעשייה². בולט בעיקר הניגוד בין הירידה המתונה בהשקעות במבנים מ־1965 ל־1966, שעליה מצביעים נתוני הסקר, לבין הירידה החריפה המצויינת בסעיף זה בלוח י"ב-11. ניגוד זה, אינו אלא ביטוי לעובדה שצויינה כבר, שהירידה בהשקעות במבנים ב־1966 נבעה בעיקר מצמצום בניית מבני תעשייה שלא על ידי התעשיינים עצמם.

אין בידינו נתונים מפורטים על השתנות ההשקעות בתעשייה במרוצת השנה. ידוע, כי ההשקעות פחתו בתקופת המלחמה, וכי הן שבו ועלו אחריה, אולם לא ברור אם הגידול בהשקעות במחצית השנייה של השנה, מהווה אך ורק פיצוי על הירידה בתקופת המלחמה, או שיש בו משום מפנה במגמה. שימוש באינדיקטורים עקיפים, כמו הגידול במספר תכניות ההשקעה שאושרו על

לוח י"ב-12

התפלגות ההשקעות בנכסים קבועים בתעשייה * 1964 עד 1967

(אחוזים)

הענף	1964	1965	1966	1967
מכרות ומחצבים	22	15	13	14
מזון ומוצרי טבק	15	18	15	14
טקסטיל, הלבשה ועור	12	14	15	14
נייר ומוצריו והדפסה	3	6	9	6
עץ ונגרות	3	4	5	3
מינרלים אל־מתכתיים	10	7	9	6
כימיקלים וזיקוק דלקים	13	9	6	5
גומי ופלסטיקה	4	4	4	5
מתכת	8	11	12	10
מכונות, חשמל ושונות	6	5	6	12
כלי הובלה	4	7	6	11
סך הכול	100	100	100	100

* הנתונים מבוססים על מפקד התעשייה ועל סקרי ההשקעות בתעשייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. סך כל ההשקעות בתעשייה על פי מקורות אלה, שונה מסך ההשקעות בתעשייה לפי מערכת החשבונות הלאומיים (ראה הערה 4 בנספח).
יש לזכור, שסך ההשקעות ירד בין השנים 1964 ו־1967, כך שעליית חלקו של ענף בסך ההשקעות אינה מורה בהכרח על עליית היקף ההשקעות בענף.

¹ שטח הבנייה של מרכזי המלאכה והתעשייה למכירה ולהשכרה היה כדלקמן (באלפי מ"ר): 1963 — 50.5 ; 1964 — 95.2 ; 1965 — 90.2 ; 1966 — 33.2. הנתונים נאספו ע"י בנק ישראל. עבור 1967 לא נאספו נתונים. ברור כי שטח הבנייה המשיך להצטמצם, אולם גם לו צומצם לגמרי, היתה הירידה המוחלטת מ־1966 ל־1967 קטנה מהירידה המוחלטת בין 1965 ל־1966.

² הדיון לעיל וכן לוח י"ב-11 מבוססים על נתונים ממערכת החשבונות הלאומיים. ההבדלים בין נתונים אלה לבין הנתונים המתקבלים מסקרי ההשקעות בתעשייה מפורטים בנספח, הערה 4.

ידי מרכז ההשקעות, יש בו כדי להצביע על חידוש מגמת העלייה בהשקעות; אולם, יש לזכור, כי הקשר בין אישור תכנית השקעה לבין ביצועה הוא רופף למדי, וגידול מספר תכניות ההשקעה שאושרו אין בו כדי להבטיח הרחבת ההשקעות באותו שיעור, תוך פרק זמן קצר.

בהקשר זה יצויין כי בשנת 1967 הוטבו תנאי ההשקעה באמצעות החוק לעידוד השקעות הון. ההחרפה בירידת ההשקעות בתעשייה ב-1967 אינה מוכיחה בהכרח כי חוק זה הוא בלתי אפקטיבי. צריך לזכור שמעת קבלת החלטה על השקעה ועד לביצועה המעשי עובר פרק זמן ממושך. לכן ייתכן שאת השפעת החוק יש לבחון במספר תכניות ההשקעה שאושרו — מספר שכאמור גדל במרוצת 1967 — יותר מאשר בהיקף ההשקעות שהוצאו לפועל בשנה זו.

מלאי ההון הגולמי הריאלי בתעשייה גדל ב-1967 ב-1.7 אחוז בלבד. היתה זו השנה החמישית ברציפות, בה הואט גידול מלאי ההון. למרות ההאטה הצטבר בתעשייה בשנים 1965 עד 1967 מלאי הון בלתי מנוצל, בשל ירידת התפוקה, בתקופה זו. קיומו של מלאי הון כזה היה בין הגורמים שאיפשרו את הרחבתו המהירה של הייצור התעשייתי במחצית השנייה של 1967. אולם, הרחבה מהירה נוספת בביקוש למוצרי תעשייה בעתיד, עשויה להתקל במחסור בהון. מצביעים על כך הנתונים על השינויים בתפוקה ליחידת הון במשך השנים האחרונות (ראה לוח י"ב-1): בין השנים 1959 ו-1965 גדלה התפוקה ליחידת הון ב-2 אחוזים במוצע שנתי. בשנים 1966 ו-1967 ירד יחס זה, אולם מראשית 1967 לסופה הוא שב ועלה ביותר משיעור ירידתו בשנות השפל.

התפלגות ההשקעות בענפי התעשייה השונים מוצגת בלוח י"ב-12. ההתפתחות הבולטת ב-1967 היא הגידול בחלקם בהשקעות של קבוצת הענפים "מכונות, חשמל ושוונות" ושל ענף כלי ההובלה. בקבוצת הענפים "מכונות חשמל ושוונות" נובעת העלייה מהרחבת ההשקעות במפעלי אלקטרוניקה וקשר. גידול ההשקעות בענף כלי ההובלה קשור — בין השאר — בהרחבת ההשקעות בתעשייה האווירית.